

27 700/350
000 KčPodpořte nás trvalým příkazem na cestě k
finanční stabilitě

Rozhovor s filosofkou vzdělávání: Učitelé musí předstírat, že svět je vlídný Ivo Bystřičan

Klimatické poměry na planetě se v příštích letech dramaticky změní. Pokud ale chceme, aby naše děti byly psychicky v pořádku, nemůžeme je učit, že svět je hrozné místo, říká norská filosofka vzdělávání Ingerid S. Straumeová.

Ingerid S. Straumeová je norská filosofka vzdělávání, která narušuje představu o provozu učitelské autority. Pokud jsme přivedli svět na pokraj klimatické krize, co a jak chceme dětem ve školách vlastně vykládat? V prvním dílu Klimageddonu – cyklu rozhovorů s vědci z Norska a České republiky – proměňuje Straumeová pohled na vzdělávání v kontextu klimatické změny.

Klimageddon: cyklus rozhovorů

Váš hlavní obor je vzdělávání, konkrétně filozofie vzdělávání. Čím vás zaujalo téma klimatických změn? Vybavujete si, co vás přesvědčilo o tom, že je důležité?

O ekologii jsem se zajímala skoro celý život, ale klimatické změny jako taková mě zasáhly až později. Hlavním impulzem byl asi článek jednoho mého studenta pedagogiky. Ptal se, proč se o klimatickou změnu ve školství nikdo nezajímá, musíme ji přeci řešit ze všech možných úhlů pohledu, a proto to podle něj má být téma právě ve vzdělávání.

Došlo mi, že má pravdu, tak jsem to téma vzala za své a začala jsem se propojením pedagogiky s otázkou klimatických změn speciálně zabývat.

Napsala jsem knížku věnovanou otázkám, jak může pedagogika a vzdělávání přispět k pochopení současné ekologické situace. Máme sice řadu znalostí a vědeckých poznatků, ale nevíme, jak je využít a jak je předkládat dětem. Stojíme před spoustou různých dilemat a paradoxů. Proto mi přišlo velice zajímavé

soustředit se na otázku klimatu jako na filozofický problém – a vedle toho zároveň pomoci nacházet vhodná východiska a přístupy.

Ingerid S. Straumeová

má doktorát v oboru filosofie vzdělávání. Diplomovou práci věnovala Corneliovi Castoriadisovi, řecko-francouzskému levicovému intelektuálovi, filosofovi, ekonomovi a psychoanalytikovi. Jako autorka se věnuje politické a sociální teorii, vede centrum psaní při univerzitní knihovně v Oslo. Vyučuje vzdělávací teorii a akademické psaní.

Ve své eseji „Co je naše naděje? Vzdělávání v časech

klimatické změny“ vycházíte z textů Hannah

Arendtové z padesátých let a reagujete na to, že

dochází ke zpochybnění zavedených autorit. Že starší

generace, která učí děti, je právě ta, která zničila

planetu. Bude mít klimatická krize zásadní vliv na to,

jak učíme děti?

Zodpovědnost se ve školách vlastně dlouho moc neřešila. V osmdesátých a devadesátých letech se ekologii věnovalo dost prostoru ve víře, že když budeme učit děti lásce k přírodě a zodpovědnosti, když je budeme brát na procházky do lesa a ony se naučí o přírodu pečovat, pomůžeme jim změnit svět, až vyrostou.

V Norsku tento přístup k ekologické výchově převládal spoustu let. Ukázalo se ale, že to může být spíš problém. Když děti dospěly – a řada z nich se pak aktivně angažovala v oblasti ekologie – zjistily, že svět změnit nedokážou, že nezmění celý systém, ve kterém žijeme. A to přesto, že dělaly všechno, co se od nich očekávalo.

Klást na děti odpovědnost za proměnu světa je podle mě dost nebezpečné. Vede to k deziluzi, možná i apatii a taky depresi a smutku, jak dnes můžeme vidět kolem sebe. Takže celá dobře míněná snaha může být velmi neproduktivní.

V posledním stadiu komunistického režimu u nás

vysoký politik Jakeš odmítal politické argumenty

o životním prostředí a posílal lidi čistit potoky. To je,

myslím, pořád problém našeho školství, které učí, jak

sázet stromy a jak uklízet spoušť po někom jiném.

Měly by školy být méně apolitické a máme učit děti,

jak se politicky angažovat?

V Norsku je tradiční přístup takový, že politika by se neměla plést do vzdělávání, protože děti pocházejí z různého zázemí a jejich rodiče mají různá politická přesvědčení. Škola by tak měla být neutrální a pro všechny. Teď ale začíná řada odborníků namítat, že v otázce klimatu není možné zaujmout neutrální postoj.

Klimatická změna na nás působí, ať si to připouštíme nebo ne. Bude na dlouhou dobu naší realitou. A to, že se jí nebudeme věnovat na strukturální úrovni ve vzdělávání, ochudí děti o znalosti, které stejně potřebují.

Existuje několik výzkumů, které se ptaly mladých studujících na jejich potřeby, obavy a přání do budoucna. Řada z nich řekla, že by se rádi dozvěděli, jak se můžou organizovat, jak se angažovat v hnutích, v aktivismu a v politických procesech. Věřím, že od určitého věku to můžeme brát jako signál, že mladí lidé chtějí místo indoktrinace a studia jediné možné perspektivy poznat možnosti aktivního zapojení se do politiky.

Tohle je důležité si uvědomit. Lékem na depresi, apatii a pocity odcizení je právě možnost angažovat se.

Neznamená to ale komplexní reformu osnov?

Je možné toho docílit prostřednictvím nějakého předmětu, jako je naše klasická občanská výchova, nebo je celé osnovy potřeba změnit? Nevine se to téma napříč mnoha školními předměty?

Probíhá bouřlivá diskuze o vysokých školách, protože ty jsou v porovnání s ostatními úrovněmi vzdělávacího systému poměrně normativní. Jednotlivé fakulty se spolu nebaví, nespolupracují. I kdyby se nás o to pokusilo víc, tak tu strukturu prostě nezměníme.

Univerzity jsou větší brzda než nižší stupně vzdělávacího systému. Tam můžeme aspoň do nějaké míry pracovat se studenty na tematických projektech z perspektivy různých disciplín. A to je pro pochopení změny klimatu opravdu nezbytné. Není to totiž jedno izolované téma, ale celý sociální rámec, ve kterém žijeme.

Klimatická změna je svázaná s tématem kapitalismu, demokracie, moderní politiky a třídních rozdílů. Je o tom všem možné mluvit a diskutovat už ve škole? Jak o tom správně mluvit s dětmi?

Tradiční výuka by vypadala tak, že vezmeme děti ven a najdeme nějaký ten znečištěný potůček nebo říčku, odebereme vzorky vody a zaneseme je zpátky do školy, kde provedeme rozbor a pak napíšeme krátkou zprávu o tom, co jsme zjistili.

Kritický eko-pedagogický přístup tímhle ale nekončí. Po analýze vzorků, během které zjistíme přítomnost chemických látek, pak zkoumáme, odkud se tam ty látky dostaly. Takže zpátky k potoku hledat zdroj znečištění. Nevypouští tam splašky třeba nějaká továrna? Ale tím to taky nekončí. Je potřeba jít ještě dál, napsat dopis nebo článek do místních novin, apelovat na politiky a zjistit, jestli se tím dá něco dělat. To je asi maximum, co s tím můžeme dělat jako jednotlivci.

Může školství nějak pomoci v tom, aby se v médiích nemluvilo především rétorikou krize?

Věřím, že učitelé tohle dělají denně. Snaží se zmírňovat obavy, se kterými děti přicházejí na hodiny. Pomáhat dětem vidět věci z odstupu, který je úměrný jejich věku, je podle mě velice důležitá část jejich práce. Ale není to vůbec jednoduché, protože děti jsou obklopeny množstvím informací, kterým nemůžou rozumět. Navíc tráví čas na sociálních sítích a dalších platformách, které jsou vytvořeny tak, aby zaujaly jejich pozornost a oklamaly je.

Děti jsou už od útlého věku pod obrovským tlakem, aby se z nich stali konzumenti. A nejenom konzumenti, ale možná i oběti dalších skrytých zájmů. Učitelé toto musí nabourávat, vytvářet prostor nebo referenční rámec, který dětem pomůže se dál rozvíjet.

Školství bylo v průmyslové éře zaměřeno především na prohlubování loajality a disciplíny, učilo nás, jak být dobrým spotřebitelem, dobrým pracovníkem, dobrým členem rodiny, jak být loajální vůči dané instituci. Ale spousta věcí se mění, zvláště ve sféře pracovní a zaměstnavatelské. Měly by školy nyní naopak nabádat své studenty k samostatnosti nebo dokonce k občanské neposlušnosti?

Je otázka, jestli prožíváme krizi naší kultury ve smyslu hodnot a symbolů. Řada z nás kritizuje konzum, nechceme vést děti k tomu, aby z nich vyrostli konzumenti, ale stejně je naše společnost konzumem posedlá.

Jak s tím mají pedagogové naložit? Máme ve škole učit děti, aby konzum nenáviděly, nebo jim povídat, že žijeme ve zlém světě, který na ně v dospělosti číhá? Myslím, že to je učit nemůžeme.

Přesně toto dilema řeší Hannah Arendtová ve své eseji nazvané Krize vzdělávání z roku 1956. Co k nám dnes promlouvá, je, že jako učitelé musíme předstírat, že okolní svět je vlídný. Pokud chceme, aby naše děti byly psychicky v pořádku, nemůžeme je učit, že svět je hrozné místo. Tohle je dilema, se kterým se musíme nějak naučit žít a snažit se ho co nejlíp vybalancovat.

Co může dělat učitel pro to, aby v dětech vzbudil zájem o svět a sebe v něm, ochotu zaujímat postoje, konat a pohlížet kriticky i na sebe sama? A máte s tím vlastní zkušenost?

Dnes už nejsou učitelé bráni jako chodící encyklopedie, jak tomu bývalo kdysi. Takzvaná pravda taky není něco, co vnímáme jako dané a neměnné. Já jsem se dětem, když byly malé, nesnažila vštěpovat svoje moudro, prostě nejsem ten typ. Naopak jsem se je snažila brát na různá místa, aby potkávaly nové lidi, kteří mají jiný styl života. Vzala jsem je třeba na farmu, kde jsme trhali zeleninu. Někteří z mých přátel jsou farmáři, kteří žijí ekologicky, umí opravovat různé věci. S jejich životním stylem jsem děti seznamovala.

Důležité je taky dát dětem přístup ke knížkám jako zdrojům poznání. V životě se nikdy nevyhnu paradoxům, konfliktům, bolesti a utrpení, ale budou mít zdroje, z nichž můžou samy pro sebe čerpat různé postoje a způsoby myšlení. To je možná to nejlepší, co můžeme jako rodiče a učitelé dětem nabídnout.

Sama dám hodně na literaturu, romány a pohádky, protože když jste dobrý vypravěč, můžete se vydat i na místa, které jsou pro vás jinak nepřístupná. Příběhy a pohádky vám přinesou bohatší vnitřní život, podněcují představivost, rozvíjejí soucit. Pohádky, kde je vypravěčem nějaké zvíře, jsou velice efektivní a dobrý způsob, jak se dozvědět, že i zvířata mají svoje místo v ekosystému.

Ve zmíněné eseji píšete, že řešení klimatické krize je nebezpečná iluze. Proč? Řešení přece musíme hledat v první řadě.

Už jsme vypustili do vzduchu tolik zplodin, že i kdybychom teď přestali emise produkovat úplně, víme s určitostí, že klima se v budoucích letech nevyhnutelně změní. Představa, že existuje řešení, jen oddaluje skutečné změny. Těm, kdo ho hledají, to určitě dává smysl, ale zároveň je opravdu nebezpečné se na něj upínat.

V širším kontextu je to opravdu riskantní, protože vlastně marníme naše každodenní šance něco reálně udělat a pomoci lidem, kteří trpí už dnes a budou trpět v budoucnu. A naše reakce je – to vyřešíme, stačí na to vyrobit technologii.

Když nebudeme hledat jednoduché řešení nebo vlastně žádné řešení, nedáváme tím za pravdu takzvaným klimatickým skeptikům? Říkají, že se klima měnilo vždycky, že na to člověk nemá vliv a že je lepší nedělat nic: vzývají průmyslovou éru, protože nám přinesla pohodlí, blahobyt a sociální stát. A tenhle prosperující svět podle nich teď ekologové ničí. Nemají pravdu, když říkají, že bychom měli pokračovat v tom, co jsme dělali předtím?

S fosilním kapitalismem a spalováním fosilních paliv je spojena řada problémů. Nejen klimatická krize, ale taky vymírání druhů. Náš rozpínavý kapitalismus ve skutečnosti likviduje život na planetě v mnoha směrech. Nejen jiné živočišné druhy, ale taky prostředí pro ostatní lidi. Tenhle kapitalismus je velice problematický sám o sobě.

Souhlasím s Naomi Kleinovou, že bychom měli vnímat kapitalismus a ekologii jako dvě strany jedné mince. V důsledku agresivního globálního kapitalismu už teď trpí obrovská spousta lidí. Argument, že kapitalismus je věčné požehnání, rozhodně neplatí. Kdybyste se lidí zeptali, jak by podle nich vypadal férový model společnosti, jak by viděli další vývoj situace a férový politický systém, byla by jejich představa podle mě hodně jiná než svět, ve kterém žijeme teď.

Společným jmenovatelem problémů, o kterých se zmiňujete, je ve výsledku politická sféra. S ní si často neradi umazáváme ruce, protože jejím principem je konflikt a ten je nám nepříjemný. Můžeme se vyhnout politickému angažmá, pokud nám záleží na změně?

Politika je pro změnu situace nezbytná. Mladí lidé na západě se o ni zajímají stále víc. Někteří věří tomu, že najdeme technologii, co všechno vyřeší, ale to patří k jejich věku, mají na to právo. Kdybychom ale místo toho věnovali čas vytváření různých struktur, které by byly ku prospěchu nám všem, našli bychom v sobě i jiné rysy než jen schopnost nakupovat.

Mezi tím, jak se chováme jako konzumenti a jako občané, je propast, protože to vede k různému výsledku. Nejde o to ještě víc diskutovat, ani ve školách nás

to už nespasí. Spíše bychom se uměli učit víc věcí sdílet, protože pak si spíš všimáme toho, co máme společné.

Jednou jste řekla, že dveře do budoucna nám může otevřít naděje. Jakou naději v politickém, ekonomickém a ekologickém smyslu byste dětem ve škole nabídla? V co by měly doufat a proč?

Myslím, že s nadějí se každý už rodíme. Ale můžeme ji i ztratit. Je celkem přirozené doufat, že zítra bude líp. Proto je možná důležitější si tu naději, ten optimismus a tu radost, kterou jsme přirozeně měli jako děti, udržet. Naděje je něco, co patří k životu. Ne všechno ale záleží na nás, jsou tu ještě ti ostatní a můžeme doufat v ně – a zase jsme u společného sdílení.

Místo abychom se izolovali, měli bychom potkávat lidi, kteří něco dělají. V mém věku je například skvělé potkávat mladší lidi, kteří mě naplňují optimismem, protože já sama mám jen omezenou možnost něčeho dosáhnout. Musíme si najít dobrý zdroj, který bude tu naši potenciální naději živit.

A v co doufáte vy osobně?

Doufám, že přestaneme těžit ropu a plyn. To by bylo úžasné a rozhodně to není jen marný sen. Dřív nebo později k tomu dojde.

IVO BYSTRĚČAN

Projekt Klimageddon vzniká za podpory Fondů EHP a Norska.

